

EL PROCÉS CONTRA PERE JOAN, BATLLE DE TERRASSA, ACUSAT DE VIOLACIÓ DE LA JURISDICCIO ECLESIÀSTICA

Nèlida Celma i Martínez, Iolanda Serrano i Seoane

Presentació

L'estudi de la documentació judicial processal a l'edat mitjana és encara un dels camps menys cultivats per la historiografia.¹ Els processos no solament ens transmeten el fet del judici sinó també el procediment judicial seguit en la repressió del delictes i les actituds de les parts entorn del litigi. Per les actes processals desfila tota la societat, i són una important via per conèixer les capes socials més baixes. A través dels processos i de l'estudi de la criminalitat ens apropem a l'estructura de l'aparell judicial de l'època.

L'arxiu diocesà de Barcelona inclou un dels principals arxius judicials de Catalunya.² Fent-se ressò de la seva importància, l'any 1984 es va publicar un instrument d'una gran vàlua per als medievalistes: l'inventari de la sèrie "Processos" dels segles XIV i XV, dipositada en aquell arxiu.³ Això no obstant, l'ús que n'han fet els historiadors ha estat mínim.⁴ El tipus de lletra i el llenguatge jurídic, sovint desconegut entre els historiadors, fa que l'estudi d'aquests processos sigui una tasca difícil. A això s'afegeix que alguns manuscrits no es conserven en bon estat.

La sèrie ens acostava a una gran varietat d'aspectes de la vida quotidiana de la baixa edat mitjana, i no només dels eclesiàstics, perquè el poder judicial de l'església era molt ampli i actuava sobre sectors molt amplis de la població. En una societat tan sacralitzada, l'activitat dels jutges eclesiàstics era constant i comprenia aquells plets que directament o indirectament podien tenir alguna incidència en aspectes religiosos.

Els processos constitueixen una font de dades per a la història de la vida local. Són diversos els processos que hi ha entorn de problemes iniciats en el marc de l'antiga vila i el terme de Terrassa.⁵ Els temes són prou variats: qüestions per la percepció de censals morts, beneficis vacants a les esglésies, jurisdicció territorial, deutes, imposicions municipals, etc. Tots són documents inèdits i cal fer un esforç perquè aquests documents es donin a conèixer. I és amb aquest objectiu que, en aquest article, en presentem un de caire penal: el procés de 1479-1480 iniciat per part del fiscal de la cúria eclesiàstica i de Pere Arnella, prevere de Terrassa, contra Pere Joan, batlle de la dita vila, i contra d'altres als qui acusa d'intromissió en la jurisdicció eclesiàstica, i que té com a referència ADB, Processos, núm. 1417 (any 1479-1480).

El procés es recull en un volum sense cobertes que fa uns 21,5 x 15,5 cm. Consta de 138 folis sense numerar. Els folis són de paper, relligats amb corda. La lletra és la cursiva gòtica de l'època a Catalunya. De tot el conjunt de la documentació ens centrem, principalment, en la primera declaració del batlle de Terrassa, ja que és el text que ens aporta tota la informació sobre la posició que adoptaren les parts implicades.

El contingut del procés

El 13 d'octubre de 1479, el procurador fiscal de la cúria episcopal de Barcelona⁶ i Pere Arnella, prevere de Terrassa, com a part litigant, inicien un procés contra el batlle de la vila de Terrassa i altres homes acusats d'intromissió en el fur eclesiàstic. Són acusats de violació de recinte sagrat i, segons el dret canònic, han d'ésser condemnats a l'excomunió.

El procurador fiscal és, concretament, Joan Roders, el qual, juntament amb Pere Arnella, presenta una denúncia davant el jutge de la cúria eclesiàstica, Pere Rius, doctor en lleis, contra "vel adversus honorabilem Petrum Iohannis, baiulum ville Terratie, Iacobum Gili, notarium, Conratum Dolms, Mauritium Arnella, Andream Bosch, Iohannem Aymerich, dicte ville Terratie, Raphaelem Ramoneda, Petrum Perets, Fferminum Rovira et Ffranciscum Suau, sagonem dicte ville".

La defensa dels acusats comença quan, el dilluns 8 de novembre de 1479, compareix l'advocat dels acusats, Mateu Oller,⁷ que aporta una carta del batlle de Terrassa, Pere Joan, en la qual es declara innocent de qualsevol infracció de jurisdicció i, a la vegada, víctima de les injúries físiques a què fou sotmès per part de Pere Arnella. Declara a més a més que és Pere Arnella qui menteix "medio calumpne iuramento" i exhorta el fiscal del tribunal eclesiàstic que no formi part de l'acusació, tot recordant-li que ell és el representant del poder reial i que, en virtut d'aquesta representació, si ell és acusat, la reina també hi seria part implicada.

La seva posició, exposada en 42 articles, es basa en els punts següents:

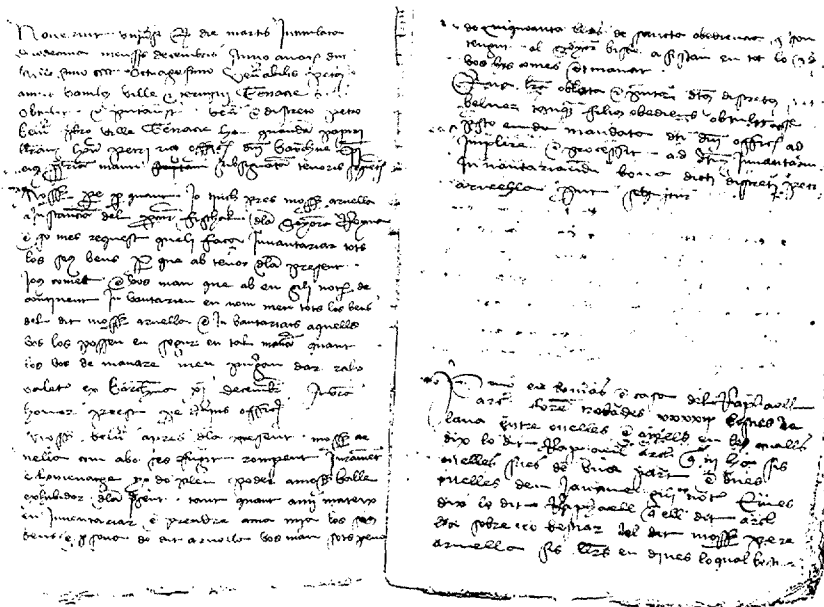
Primer dona fe que ell és el batlle de Terrassa, que aquesta és una vila reial, pertanyent a la reina de Castella i d'Aragó,⁸ i que això és conegut per tothom.

En segon lloc, explica la seva versió dels fets. Diu que, exercint la seva autoritat com a batlle i per manament del procurador reial, el mes de setembre havia citat n'Antoni Gaçó, de la parròquia de Jonqueres i antic batlle de Terrassa, a fi que donés comptes de la seva batllia. El 2 d'octubre Antoni Gaçó era a la vila de Terrassa, però no es presentà davant del batlle. Pere Joan decideix cercar-lo a l'església de Sant Pere de Terrassa, on es refugiava. Diu que davant la porta del cementiri va començar a parlar amb Antoni Gaçó i, quan s'hi acostà, sortí el prevere de l'església, Pere Arnella, el qual el ferí amb una llança. A causa de la resistència que mostrà el prevere, Antoni Gaçó aconseguí escapar-se.

Després d'aquest episodi violent, el batlle havia manat als seus ajudants d'inventariar i confiscar els béns del prevere "perquè no fossen trets del dit terma de Terraça ne baratejats" i, per no perjudicar la jurisdicció eclesiàstica, els havia tramès a l'oficial del bisbe. Declara, així mateix, que els béns que són a la baronia de Terrassa es troben sota la jurisdicció i el fur de la reina.

En tercer lloc, nega que hagi robat diners al dit prevere, de qui diu que és un mentider i que, a més a més, "és concubinari públic e té amiga que ha fills". No solament afirma que és un home escandalós, sinó que ha guanyat diners amb el pagament de rescat de persones segrestades i que també es queda els diners dels aniversaris que no celebra. Amb aquesta descripció, el que pretén és desacreditar Pere Arnella i així invalidar-ne el testimoni.⁹ Comenta també que Pere Arnella, feia una setmana, l'havia amenaçat públicament, en dir-li que aviat seria deposat de la seva batllia.¹⁰

Per últim, reclama que és Pere Arnella qui han de processar, per injúries a la seva persona i, com a conse-

Inici de l'inventari dels béns de Pere Arnella executat pel batlle de Terrassa, Pere Joan, el 12 de desembre de 1480, relacionat amb el procés 1.417 de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, Batllia, Processos).

quència, també a la reina. Per tant, hauria de ser el prevere qui hagués de pagar les despeses del judici, les quals calcula que pugen a cinc-cents florins.

Fins aquí la declaració per escrit feta pel batlle de Terrassa i enviada a la cúria episcopal. D'aquesta declaració s'envia una còpia a l'altra part, que en un període de tres dies havia de respondre si estava d'acord o no amb els seus articles "respondendum dictis articulis per verbum credit vel non credit personaliter". És per això que, al document, darrere de cada declaració de Pere Joan s'afegeix, després d'una separació, si s'està d'acord o no amb el que s'hi diu. Així, l'altra part, Pere Arnella, reconeix el nomenament i l'autoritat de Pere Joan com a batlle, però diu que aquest entrà al cementiri, violant així la jurisdicció eclesiàstica, i nega que ell l'hagués ferit greument. Entre altres coses, també és ratifica en la seva primera declaració, on deia que el dit batlle li havia robat diners.

Al procés es conserva la còpia de l'inventari dels béns confiscats pel batlle, còpia feta per Pere Arnella. El dissabte 2 d'octubre de 1479, Pere Joan manà inventariar els béns del mossèn. L'inventari fou fet pel notari públic de Terrassa, i en foren testimonis Maurici Arnella, Andreu Bosch, de la parròquia de Sant Pere de Terrassa, Pere Parets, Conrad Dolms i Rafel Ramon, de la vila de Terrassa.

Les dependències que es visitaren foren el menjador, la cambra on dormia Pere Arnella, i la cuina. Quant a la segona, els ajudants del batlle no dubtaren a obrir amb unes tenalles la cambra, que estava tancada. Per tal de respectar el dret eclesiàstic, es demanà ajuda a Pere Bellver, prevere, però aquest es negà a participar-hi sense el consentiment d'algun oficial eclesiàstic. El batlle decidí que fossin Maurici Arnella, Pere Parets, Bernat Dolms, Rafel Ramoneda, Joan Aymerich i Andreu Bosch qui custodiessin els béns inventariats, sota la pena d'una multa de cinc-cents florins d'or.

Després de tancar i segellar la cambra "baxa apel·lada del monjo", es féu el mateix amb una botiga "vulgarment dita de la vila" en la qual mossèn Arnella tenia blat.

Més tard, tal com es demostra amb el rebut fet posteriorment per Pere Arnella, els béns foren retornats al prevere.

Durant el procés compareixerien diversos testimonis i novament van declarar els encausats. Es presentaren cartes i altres documents de persones implicades, com a proves a favor d'una part o de l'altra. La documentació que trobem dins d'aquest procés és prou variada: interrogatoris, al·legacions, declaracions, àpoques, rebuts, cartes, etc. No en fem una relació exhaustiva del contingut, perquè tot gira al voltant del mateix tema: la intrmissió en la jurisdicció eclesiàstica.

Finalment, el tribunal dictà una provisional sentència d'excomunió amb multa contra el batlle. Però el document s'acaba aquí i no se sap si aquest hi va apel·lar o no, ni tampoc si la sentència es va complir.

La justícia eclesiàstica versus l'acció del batlle

A l'època medieval, els clergues gaudien d'un estatut propi, pel qual estaven sotmesos a una jurisdicció especial; és a dir, gaudien de l'anomenat "privilegium fori", segons el qual solament podien ésser jutjats per un tribunal eclesiàstic. El tribunal de la cúria episcopal de Barcelona dictava judicis sobre les causes, tant penals com civils, que involucressin béns, mobles i immobles, religiosos i persones de l'estat clerical de la diòcesi de Barcelona. Quant al document presentat, és lògic que sigui de la competència eclesiàstica, ja que es tracta de la violació d'un espai sagrat¹¹ (el cementiri i les dependències de l'església de Sant Pere de Terrassa) i d'un conflicte amb la jurisdicció laica.

Com apunta J. Hernando,¹² en aquesta època el procés penal es dividia en tres fases o parts: una fase *en ofensa*,

d'iniciació, o sumària; una segona fase *en defensa* o plenària, i la sentència. A la part *en ofensa*, tan sols hi actuava la part acusatòria, i la fase s'encaminava a la recerca de les dades inculpatòries envers l'acusat. Aquest havia d'esperar-se a la fase *en defensa* per poder actuar; però ho faria des d'una posició d'inferioritat, ja que es partia d'una presumpció inicial de culpabilitat.

Al procés que hem presentat, a la primera fase, en ofensa, Arnella havia acusat Pere Joan i els seus col·laboradors de violació de l'espai sagrat, per voler imposar la seva autoritat violentament on no tenia jurisdicció, i per haver manllevat béns eclesiàstics. Diu que amb aquest fet han estat violades les constitucions de Tarragona i, per tant, demana l'excomunió¹³ dels encausats i el pagament d'una multa. Com ja hem vist, Pere Joan es defensà de les acusacions i culpà el prevere d'haver comès injúries físiques i verbals contra ell. L'actitud de Pere Joan se centrava a legitimar la seva actuació com a representant del rei i, per tant, com a administrador de justícia a la vila de Terrassa.

"Item posa que la dita Il·lustríssima Senyora Reyna de Castella, de Aragó, etc. és senyora de les baronies de Terrassa e de Sabadell (...)" així de clar s'expressa al procés de la jurisdicció reial de la vila i el terme de Terrassa.¹⁴ De fet, cal recordar, però, que des de 1391 a 1473 Barcelona va esdevenir senyora de la vila de Terrassa i del seu terme.¹⁵ Això no obstant, el 1473 el cap i casal revèn la vila i el terme al rei.¹⁶ Com hem vist, al document se cita que en aquell moment la senyora de la vila i terme era la reina Isabel de Castella, que l'havia rebuda en crear-se la monarquia hispànica, però la retornarà de nou a l'Aragó en la persona del seu espòs, Ferran, l'any 1481.¹⁷ Doncs bé, el representant del rei, com a senyor local, és el batlle, que també administra la justícia.¹⁸ Com diu Víctor Ferro,¹⁹ era el jutge local ordinari dels *plebeus* (ja que les causes de cavallers i generosos pertocaven al veguer), amb jurisdicció civil i criminal i que exercia amb l'assessorament d'un jutge ordinari. Segons el document, el batlle del moment era Pere Joan i sembla que tenia com a distintiu un bastó.²⁰

El batlle tenia plena potestat per exercir les funcions de policia i conduir la recollida d'informació, però tot el procés quedava posteriorment en mans d'un expert en dret, amb títol de doctor.²¹ Per exemple, Pere Joan, en el procés que se seguí contra Galceran Bosch per l'enderrocament de dues cases, diu que actuarà "...offerint fer la justícia bé e degudament a consell de mon assessor" (AHCT. Batllia. Processos, capsa 20, 2-XI-1479). El batlle no podia dictar sentència sense l'assistència d'aquest assessor i el consentiment del procurador fiscal.²² El paper del batlle, com a jutge, era el de presidir el tribunal i la investigació. A més d'aquestes tres figures, la cúria local estava integrada per altres càrrecs com ara el nunci, missatger, notaris, saig, etc. Així, al procés s'esmenta Francesc Suau com a missatger i Jaume Gil com a notari públic de la vila. De vegades, i sobretot per raons econòmiques, en la mateixa persona podia recaure més d'un càrrec; així, Francesc Suau hi va fer de missatger i de saig a la vegada. Els batlles, elegits pel procurador reial,²³ eren de la vila de Terrassa, fet que contribuïa a donar una imatge d'un representant dels interessos de la comunitat. Són diversos els capítols de Corts que establien l'obligatorietat perquè l'oficial que posseïa

el càrrec fos resident allà on tingués jurisdicció.²⁴ Havien de ser mantinguts segons els mitjans que volgués la monarquia. En un principi, la seva remuneració depenia dels ingressos de la batllia, però la tendència al segle XIV i els posteriors fou la substitució d'aquest tipus de remuneració per un salari. Al final del seu mandat, els batlles havien de retre'n comptes. Al document, Pere Joan persegueix l'anterior batlle, Antoni Gaçó, el qual s'havia refugiat a la parròquia de Sant Pere ja que no havia presentat els comptes al procurador reial de la vila.

Durant tot el procés Pere Joan es recolzarà, per a la seva defensa, en l'autoritat que li confereix el paper de batlle. Així, al·lega que no havia violat cap dret eclesiàstic, sinó que havia actuat correctament com a representant de la jurisdicció reial, tot aplicant la seva llei. Se succeiran les declaracions de testimonis i les presentacions de proves, com ara inventaris, cartes, àpoques, etc., i compareixeran les parts encausades, prèviament citades pel nunci. Tot fa referència a un conflicte de jurisdiccions. Però també s'hi entreveu un antic conflicte personal entre el prevere i el batlle. Abans hem fet referència a un procés conservat a l'Arxiu Històric de Terrassa, del 2 de novembre de 1479, promogut per Gaspar Mora contra Galcerà Bosch per l'enderrocament d'un portal de dues cases de Joan Molins, veïnes de les de Gaspar Mora. Hi participa Pere Arnella, que se sent perjudicat per l'actuació del batlle i diu textualment: "Mossèn batlle, yo us protest a tots dans, damnatges e despeses, et us pren la injúria a dos-cents florins d'or, per que m vendau que no traga lo portal que yo ben comprat e pagat de mos diners".

La defensa del batlle no solament se centrà a legitimar els seus actes, sinó també a desacreditar la persona de Pere Arnella. Quant a aquest prevere, sembla que tenia un cert poder a la vila de Terrassa, ja que s'atreveix a amenaçar al batlle, i, per les acusacions que aquest li adreça, no tenia cap mena d'escrúpols a utilitzar qualsevol mitjà a fi d'aconseguir béns i diners.

Davant l'actuació del batlle, Pere Arnella acudí, com ja hem vist, al tribunal episcopal de la diòcesi de Barcelona. Des del punt de vista del dret canònic, la sentència havia d'ésser l'excomunió del batlle. Però es va dur a terme? El document resta inacabat i s'obren moltes hipòtesis: no sabem si la sentència es complí, si el batlle hi apel·là, si el procés fou incoat per un altre tribunal superior, si s'arribà a un acord entre les parts, etc. En tot cas, no creiem que la decisió última perjudiqués greument l'acusat. De fet, Pere Joan continuà com a batlle de Terrassa i va presidir els processos seguits a la seva cúria fins el 1482.

Cal apuntar, en darrer lloc, que, a banda del fet del litigi i els encausats, ens interessan les declaracions dels testimonis, habitants de Terrassa, perquè ens aporten dades sobre la vila. Així, en el procés se succeeixen declaracions, instàncies i altres actuacions amb particulars que s'expressaven en català. I així, al document ho trobem en el català de l'època, mentre que s'escriu en llatí tot el que pertanyia al ritual del dret, les fórmules habituals i introduccions, denúncies, remissions i altres actuacions efectuades pel personal de la cúria episcopal.

A través del llenguatge col·loquial de les declaracions dels testimonis i els encausats, els processos ens apropen

directament a la vida quotidiana de l'època. No es tracta de la descripció freda dels fets que podria dibuixar un espectador imparcial, sinó de la descripció dinàmica que en fan els mateixos protagonistes. Es podria dir, fins i tot, que tenim al davant una història oral del segle XV. El grau de veracitat d'aquest tipus de document és força alt. Hom pensa que, en redactar les actes del procés, el notari treballava sobre notes recollides al tribunal, ja que les deposicions dels testimonis i els acusats segueixen uns criteris concisos i clars, i amb un mateix esquema, que no es donarien en una transcripció de primera mà.

Després de posar per escrit la declaració dels testimonis, el mateix notari llegia el seu escrit davant el testimoni, a fi que aquest el ratifiqués: "fuit sibi lectum et perseveravit".

La documentació ens mostra la llengua col·loquial dels habitants de Terrassa. Citem, a continuació, alguns exemples del vocabulari de l'època i el significat actual:

bruneta: roba de llana, tenyida generalment de color fosc
borzeguí: borseguí, sabata alta fins al turmell o fins prop del genoll, cordada per davant

jupó: mot antic de gipó, peça de vestir ("posar un gipó": calumniar algú)

setge: seient

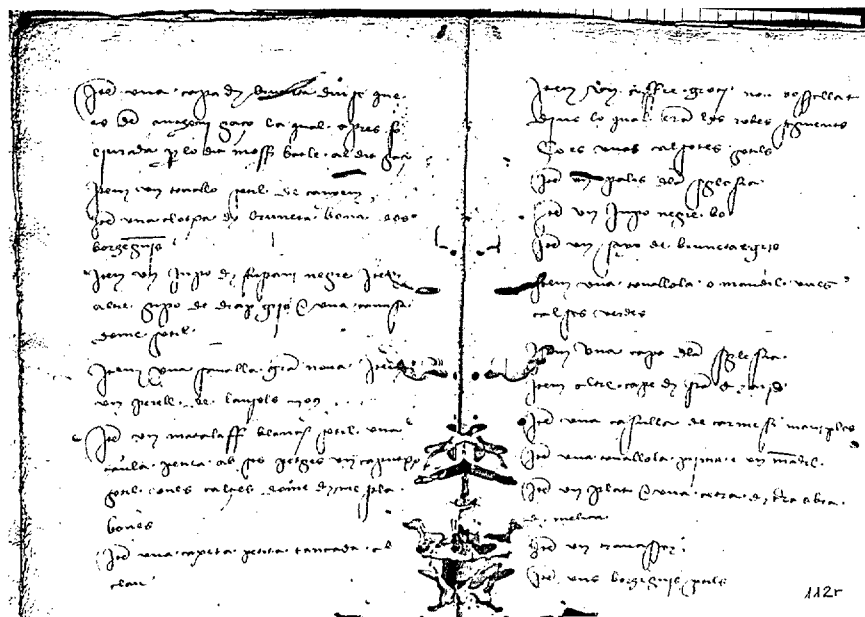
cominal: comú

sotil: petit

decontinent: tot seguit

gorniments: guarniments.

En definitiva, a través dels processos ens apropem directament a la vida quotidiana de la societat terrassenca del segle XV, que, com a tot Catalunya, era una societat en conflicte.

Fragment de l'inventari dels béns de Pere Arnella, prevere de Sant Pere de Terrassa, amb data 2 d'octubre de 1479 (Arxiu Diocesà de Barcelona, Procés núm. 1.417, f. 111-112).

TRANSCRIPCIÓ DE L'INVENTARI DELS BÉNS DE
PERE ARNELLA (ADB Procés 1.417)

[108r] *Translatum auctenticum inventarii facti de bonis discreti Petri Arnella presbiteri confecti per honorabilem baiulum ville Terratie et nonnullorum actuum in eo contentorum.*

[109r] *Noverint universi quod die sabbati intitulata secunda mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono circa horam completorii ipsius diei, emisso primitus sono de viafors a resistència per Ffranciscum Suau, nuncium curie Terratie, venerabilis Petrus Johannes, baiulus ville et termini Terratie pro serenissima domina regina Aragonum, domina dictorum ville et termini, annotavit bona sequentia venerabilis et discreti Petri Arnella, presbiteri ecclesie Sancti Petri de Terratia, qui ut assertitur delatus fuit de resistència contra [109v] eundem venerabilem baiulum, que annotatio²⁵ dictorum bonorum fuit facta sub forma sequenti, presentibus pro²⁶ testibus ac proceribus ad hec vocatis specialiter et assumptis: Mauritio Arnella, Andrea Bosch, parrochie Sancti Petri de Terratia, Petro Parets, Conrat Dolms, sartore, Raphaeli Ramoneda, ville Terratie. Idem venerabilis baiulus, ante omnia dicto sono viafors a resistència primitus emisso verbo, dixit: “senyors de prohòmens e vós en notari continuau-me com tot ço e quant yo faré assí segons veureu faç e entench a fer [110r] sens prejudici, lesió e derogació dels drets ecclesiàstichs e de mossèn lo official per satisfacer al interès de la senyora reyna”.*

Et primo en lo menjador constituït devant la cambra en la qual lo dit mossèn Pere Arnella dorm, la qual es constituïda en la casa dita la capellania dins lo cementiri de Sent Pere, foren trobats los béns següents: ço és, una cadira plegadiça, una taula curta ab los banchs curts, dos perdigots de caçar ab lurs sabies.

[110v] *Et attento quod camera discreti Petri Arnella erat clausa et non poterat aperiri, iussi eam aperiri* ab unes tenalles e martell, *que incontinenti aperta fuit per nuncium sue curie cum dictis* tanalla e martell, *in qua inventa fuerunt bona sequentia.*

Primo un lit ab sa màrrega sua, poch banchs del dit lit. Item un matalass bo, un parell de lansols cominals. Item una flaçada de lana cardada, blanca e bona. Item un travasser del lit cominal. Item una caxa dins la qual ha VI llibres de sglésia.

[111r] Item la casulla de seda negra de Sancta Maria ab sos gorniments, dos ciris de cera. Item un canter de coure, dues olles de coure, una gran, altre petita. Item tres perdigots ab lurs sabies per a caçar perdus. Item un banch petit. Item tres gots, dues²⁷ taces de vidre. Item un canalobre de ferro, un tarneret de drap. Item uns baynots de stinre sotils. Item un breviari per en offici bo. Item X frerets e dos plechs de laceras per caçar perdus, una cistella de canyes.

[111v] Item una capa de bruneta diu-se, que és de n'Anthoni Gaçó, la qual après fou liurada per lo dit mossèn batlle al dit Gaçó.

Item un tovalló sotil de cànem. Item una clotxa de bruneta bona, dos borzeguins. Item un jupó de fustani negre. Item altre gipó de drap gris e una camisa d'ome sotil. Item una savalla gran nova. Item un parell de lansols nous. Item un matalass blanch sotil, una taula petita ab sos petges, un caputxó sotil, unes calces d'ome de mescla bones. Item una caxeta petita tancada ab clau. [112r] Item un coffre groch nou bossellat dins lo qual eran les robes sequents, ço és unas cresotes sotils. Item un palis de la sglésia. Item un jupó negre bo. Item un sayo de brunetar gris. Item una tovallola o mandil, unes calces verdes. Item una capa de la sglésia. Item altre capa de Santa Maria. Item una casulla de carmesí maniples. Item una tovallola prima e un mandil. Item un plat e una cetra de terra obra de melica. Item un travasser. Item uns borzeguins sotils. [112v] Item un sobrelit ab listes blanques. Item altra flassada ab listes blaves e blanques. Item un matalass cominal. Item tres perells de sabates sotils. Item una taula petita ab sos petges. Item unes sabates sotils.

En la cuyna:

Primo una caxota sotil ab lo pan(...). Item una paella migencera. Item tres lumaners. Item un aser de ferro e XIII ous de gallina. Item dues senalles de comprar carn. Item una cubertora de terra, dos talladós de fusta. Item un covenet ple de obre de terra. [113r] Item altre caxa sotil buyda. Item un fegonet sotil, un barril de tenir sardines buyt. Item una popeta e un morter de pedra.

Hec autem bona etc. Testes Fferminus Rovira et Anthonius Arnella minor dierum.

Post premissis idem venerabilis baiulus verbo dixit discreto Petro Bellver, presbitero ibidem presenti, hec verba: “mossèn Pere, jo us requir per part de mossèn lo official me doneu consell, favor e ajuda en aquest fet e que prengau aquests béns de [113v] mossèn Arnella en comanda per tots”. E lo dit mossèn Bellver dix que no'n faria sens consulta de mossèn lo official.

De quibus etc. Testes prenarrati.

Deinde dictus baiulus tradidit ad custodiendum bene et legaliter dicta bona Mauritio Arnella, Petro Parets, Bernardi Dolms, Raphaeli Ramonedam, Iohanni Aymerich, ville, et Andree Bosch, iniungendo eis, ut sub pena quingentorum floream auri custodiant dicta bona etc., qui iurarunt et prestiterunt homagium etc. promittentes etc. Testes iamdicti.

[114r] Item après fou sagellada e sacrestada la cambra baxa apellada del monjo tancada ab clau e segellada ab segell del bastó del balle.

Item fonch sagellada la botiga vulgarment dita de la vila en las quals se diu lo dit mossèn Arnella tenir blats.

Presens inventarium et omnia acta superius²⁸ designata, scripta et continuata in sex foliis cum presenti finitur recepta et continuata per me Iacobum Gili, notarium publicum Terratie auctoritate venerabilis prioris monasterii Beate Marie de Terratia, et ut fides ab omnibus impeditur hic me subscribo et hoc meum solitum artis notarie hic appono sig+num.

Die veneris octava mensis octobris anno quo supra. Ego Petrus Arnella, presbiter vicarius ecclesie Sancti Petri de Terratia, confiteor et recognoscho vobis honorabili Petro Iohanni, Baiulo ville Terratie, quod bene et legaliter restituhistis michi illa bona omnia que per vos seu de vestri mandato fuerunt inventerita in camera que sita est in cimiterio ecclesie Sancti Petri. Et ideo etc. Quod ceptis XXX ducatis in auro, quatuor scuts, tribus pacifichs et quinque quartes in auro, quas cantitates intendo a vobis repentere. Testes discretus Petrus Bellver,²⁹ ville Terratie, et Iohannes Ros, notarius civis Barchinone.

Ego idem Iacobus Gili notarius presens apoce instrumentum recepi et ad hec mea propria manu scripsi.

NOTES

1. El professor J. Hernando ha insistit que un dels temes verges del medievalisme català és el procés penal, tant pel que fa a l'àmbit de la jurisdicció reial nobiliària com al de la jurisdicció eclesiàstica, i ha assenyalat el reduït volum d'obra escrita amb què comptem. Vegeu J. HERNANDO i P. VALDEPEÑAS, "Del trenchament de la presó del bisbe. El procés contra Francesch Fonodella i na Violant, acusats de col·laboració en l'evasió de la presó episcopal de Barcelona de l'any 1436": *Acta Mediaevalia*, 11-12 (1990-1991). Destaquen també els treballs clàssics de J. MIRET i SANS, *Sempre han tingut bech les oques. Apuntacions per a la història de les costums privades*, 2 vols. Barcelona, 1905 i 1906, i J. RIERA i SANS, *El cavaller i l'alcajota. Un procés medieval*. Barcelona: Club Editor, col. "El Pi de les tres branques", 1973. Vegeu també l'obra de conjunt de Víctor FERRO, *El Dret Públic Català. Les institucions de Catalunya fins el Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987, on consten els treballs de caire jurídic més importants. Sobre el tema a Castella, vegeu M^a. Paz ALONSO, *El proceso penal en Castilla (siglos XIII-XVIII)*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 1982. Podem citar també Anna UNALI, *Mariners, pirates i corsaris catalans a l'època medieval*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1983, que ha utilitzat, entre altres fonts, alguns processos de la sèrie Reial Audiència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
2. Com apuntava Mn. Sanabre, "la sèrie de processos de l'arxiu diocesà de Barcelona és el més notable arxiu judicial eclesiàstic de Catalunya": J. SANABRE, *El Archivo Diocesano de Barcelona*. Barcelona, 1947, p. 60.
3. J. M. MARTÍ, L. NIQUI, F. MIQUEL, *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, vol. I. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1984.
4. S'han publicat: J. HERNANDO i P. VALDEPEÑAS, "Del trenchament de la presó del bisbe. El procés contra Francesch Fonodella i na Violant, acusats de col·laboració en l'evasió de la presó episcopal de Barcelona de l'any 1436": *Acta Mediaevalia*, 11-12 (1990-1991), p. 74-107. J. HERNANDO i A. IBÁÑEZ, "El procés contra Nicolau Sanxo, ciutadà de Barcelona, acusat d'haver circumcidat el seu fill (1437-1438)": *Acta Mediaevalia*, 13 (1992), p. 74-100. J. BUSQUETA i altres, "Sant Andreu de Palomar en la sèrie de 'processos' de l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Alguns exemples": *Finestrelles*, 5 (1993). El 1995 es presentà a la Universitat de Barcelona la tesi doctoral de C. COSTA BROCHADO, *A mulher nos litígios matrimoniais de Catalunha do século XV*, la qual utilitza com a font documental els processos matrimonials de la sèrie citada.
5. ADB. Processos: núm. 52 i 53 (any 1402), núm. 1.056 (any 1455), núm. 1.094 (any 1457), núm. 1.095 (anys 1457-1460), núm. 1.115 (anys 1458-1460), núm. 1.417 (anys 1479-1490), núm. 1.688 (any 1490), núm. 1.667 (any 1490-1491), núm. 1.697 (anys 1491-1492) núm. 1.741 (any 1492) i núm. 1.919 (any 1498).
6. En aquells moments el bisbe de Barcelona era Gonzalo Fernández de Heredia (1478-1490).
7. *La presència del procurador, com la de l'avocat, no era imprescindible, com diuen la doctrina i la pràctica processal de l'època, però en aquest cas Mateu Oller representa la persona de l'acusat absent. El procurador i advocat de l'altra part, és a dir, de Pere Arnella, és Bernat Matoses.*
8. Es tracta d'Isabel, reina de Castella, esposa de Ferran II d'Aragó.
9. En una pràctica judicial on el sistema probatori està basat, principalment, en les declaracions dels testimonis, el que valida la declaració és la fama de qui la fa. Els testimonis juren sobre les coses que han declarat i qui menteix "trenca sacrament". En aquesta època, el sacrament, per tant, equival a jurament. Abans, la fórmula *per sacramentum* era utilitzada gairebé exclusivament pels sacerdots o els diaques.
10. Segons es diu, fou a l'escrivania de Terrassa i durant un judici en què es tractava la qüestió de l'enderrocament d'un portal de la vila, que va provocar que la casa de Gaspar Mora resultés greument danyada. AHCT, Batllia. Processos, caps 20, 2-IX-1479.
11. Recordem que el temple, el cementiri i la sagrera de les esglésies eren llocs que gaudien d'immunitat; si qualsevol que fos buscat per la justícia aconseguia de refugiar-s'hi, no en podia ésser tret per les autoritats civils.
12. J. HERNANDO i P. VALDEPEÑAS, "Del trenchament de la presó...", p. 76.
13. En el procés se cita com a text legislatiu les Constitucions de Tarragona, en les quals es diu: "Item (...) ecommunicamus invasores, raptores et depradores hominum ecclesiarum, et ecclesiarum rerum, et locorum religiosorum; qui bona praedicta rapuerint, vel invaserint violenter (...) Eadem etiam excommunicatione ligamus fautores, et receptores praedictorum malefactorum (...)" *Constitucionum provincialium Tarraconensium libri quinque*. Tarragona, Apud Philippum Robertum, 1593, p. 311 (citat per J. HERNANDO i P. VALDEPEÑAS "Del trenchament de la presó...", p. 86, nota 19).
14. ADB. Processos, núm. 1.417, f. 21v.
15. El rei Martí I l'Humà, mancat de recursos econòmics per emprendre la conquesta de Sicília, va vendre la jurisdicció de llocs de Terrassa a la ciutat de Barcelona (vegeu A. DURAN i SAMPERE, *Barcelona i la seva història*. Barcelona, 1927, p. 27. Vol. I).
16. "Los consellers escriuen a las vilas de Rehona, Sabadell i Terraça, vassals de la Ciutat, notificant-los la venda de dits llocs feta al senyor Rei, i a son primògenit, i que per ço los respongan de la faeltat i drets": BRUNIQUER, *Rúbriques III*, Barcelona, 1914, p. 220.
17. "Ferran, per la gràcia de Déu rei de Castella, Aragó (...). Atès que la reina Isabel, esposa nostra, amb el nostre consentiment acceptà la donació de la vila i terme de Terrassa, i atès que la reina vol unir perpetuament dita vila y terme a la nostra Corona d'Aragó, davant la demanda dels síndichs i prohoms de la vila i terme de Terraça que Nos Confirmin i concedim de nou tots els privilegis (...)" Citat per M. SOLE i SANABRA a *Història de Terrassa*, p. 200 i 224.
18. La justícia era administrada, a escala local, per oficials reials (veguers i sots-veguers; jutges d'apel·lacions) amb jurisdicció sobre territoris relativament extensos, i reials i de barons (batlles i sotsbatlles, fonamentalment) en les circumscripcions judicials menors, uns i altres amb llurs assessors o jutges ordinaris. Víctor FERRO, *El Dret Públic Català. Les institucions de Catalunya fins el Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987, p. 120.
19. Víctor FERRO, *Op. cit.*, p. 124.
20. "... lo dit Pere Johan palesament e manifestament ha exercit lo dit offici de batle en la dita vila e terme de Terraça palesament notòria e manifesta portant lo bastó..." ADB. Processos, núm. 1.417, fol. 22v.
21. Una obra imprescindible per conèixer el funcionament de l'aparell judicial de la batllia de Terrassa, si bé se centra en el segle XVI, és la tesina de llicenciatura d'Ismael ALMAZAN, *Delito, justicia y criminalidad en la Terrassa de la segunda mitad del siglo XVI*. Universitat de Barcelona, 1986.
22. Giménez Soler el defineix com a "abogado de nombramiento del rey en cuyo nombre denunciaba los delitos contra las personas o las cosas, lo cual le da gran semejanza con el fiscal moderno, mas a diferencia de los fiscales de hoy no representa el derecho lesionado, sino los derechos del rey en las causas incoadas por aquel motivo; no vigilaba el cumplimiento de las leyes fiscales, sino que ejercía de abogado del fisco cuando éste era el demandado y lo representaba cuando era el demandante, no dirigía el procedimiento ni sostenía la acusación en nombre de la justicia; su misión era representar el monarca y mostrarse en cuantos asuntos pudieran interesarle; fue permanente desde el siglo XIV". Vegeu A. GIMÉNEZ SOLER, *El poder judicial en la Corona de Aragón*, p. 52-53.
23. A partir de 1481, Ferran II dictà un nou privilegi, en virtut del qual el Consell de la vila podia elegir tres persones de Terrassa i representar la reina o el seu procurador, en absència dels dos. AHT. *Llibre de privilegis*, f. 3-4. Privilegi de setembre de 1481, Barcelona.
24. Com apunta I. Almazán, sembla que a l'època medieval aquesta disposició es complia, ja que en els privilegis medievals de la vila no es recull cap queixa sobre aquest tema. No serà pas així a partir del segle XVI.
25. Segueix *dictorum* ratllat.
26. Interliniat *pro*.
27. Segueix *de ratllat*.
28. Repetit *superius*.
29. Segueix *Petrus*, repetit.